

Marton Árpád

## Fesztivál-e a Fesztivál?

– Kérdések a 85 esztendő Szegei Szabadtéri Játékokhoz –

Igaz, az intézmény mostanság nem nevezi magát fesztiválnak. Az ünnepet, seregszemlét, kulturális vonatkozásban a művészeti alkotóerők ritkán tapasztalható, ünnepi együttállását jelentő kifejezést a nagy múltú intézmény csak olykor-olykor, hívószóképpen szedi elő. Egyébként is: patinás nyári játszóhely folytonos névváltozásai már-már identitászavarra vallók. A Játékok megnevezés a kezdetektől hozzákapcsolódott a Dóm – eredetileg Templom – téri nyáresti színházhoz; a Szabadtéri hamar önálló fogalommá vált, amelyet errefelé nagybetűsen illik emlegetni, és a hetvenes-nyolcvanas évek csakúgyan forgalomba hozta a fesztivál szót is, amely főlváltva szerepelt a nyári játékok és az ünnepi hetek kifejezésekkel, érzékeltetve valamiképpen a templom előtti csillagvetős színház varázserejéből, amely messze túlnyúlt az árkádok ölelésén: lázba hozta a várost és vidékét, de messze földön is jól csengő kulturális-turisztikai produktumot fémjelzett.

Miközben a fesztivál kifejezés jócskán devalválódott. Se szeri, se száma a hangzatosan fesztiválnak nevezett össznépi sokadalmaknak, amelyek leginkább sörpaddockal lakályossá tett eszem-izsomokban csúcsonak ki szerte a magyar ugaron. Másfelől divattá vált mifelénk a jubilálási láz. A 85 esztendeje alapított szegei Szabadtéri szorgosan megünnepelte 75., 80. és idei évfordulóját is. Legutóbb módunkban állott az intézményes helyszínen, konferencia keretei közt kifejtetni vonzalmakból és kérdésekből összeszótt ünnepi gondolatsorunkat. Ezidén pótlólagosan csatlakozunk a Játékokat méltató, sorsát szívükön viselő hozzászólókhöz.

Kezdjük hát okfejtésünket a vizsgálandó cél minél pontosabb kitűzésével. A név- és funkcióváltások főntebb érintett sokasága okán érdekesnek látszik tünődésünk vezérfonalául a fesztivál megnevezést illetve a fesztivál jellegű működés ismérveit tenni meg.

Fesztivál minősítésre meglátásunk szerint az alábbi előfeltételek teljesültével válik méltóvá valamely kulturális esemény:

- megrendezésének ünnepi körülményei folytán,
- kivételes művészeti kínálata okán,
- kimagasló esztétikai minőségének köszönhetően,
- egy-egy műfaj vagy művészeti irányzat jeleseinek kölcsönös megmérettetése, programadó találkozása alkalmából.

Szegei fesztiválja korról korra változó mértékben, illetőleg hangsúlyokkal igyekezett megfelelni eme kívánalmaknak.

Ami az ünnepi körülményeket illeti, a rendkívüliség bizsergető, várakozásteljes hangulata már évekkel azelőtt belengte a Szabadtéri ügyét, hogy Hevesi Sándor nemzeti színészeinek elővezetésében megelevenedtek volna a Fogadalmi templom előtt Vojnovich Géza Magyar Passiójának patetikus élőképei. Juhász Gyula már az 1931-i nyitóelőadást 5 évvel megelőzően ünnepi rangot szán a leendő intézménynek. Sokan, sokszor igyekeztek maguknak tulajdonítani a kezdeményező szerepét, de a színházért és művészeiért egyaránt lelkesedő költő – 1919-ben a szegei színházi direktórium vezetőjének – írása már akkor színházat prófétált az árvízi fogadalmi temploma elé, amikor nemhogy székesegyházi rangjáról nem álmodott volna senki a trianoni diktátumot, s vele a temesvári püspöki székhely megüresedését csupán időlegesnek tekintő magyar közéletben, de a tornyok is épp csak fölébe kerekedtek még az első világháborúban elszenvedett kényszerű csonkaságnak, Klebelsberg pedig nyilvánosságra sem hozta még európai egyetemi teret vizionáló koncepcióját. E vonatkozásban különös jelentőségűek a gyakorta idézett támogatói nyilatkozatok: Max Reinhardté, Gemier-é, Hont Ferencé, aki Hevesi kétkedő nyilatkozatával dacolva mégiscsak első

ízben rendezett Madách-Tragédiát a Téren, Mascagnié, aki Szeged egész jövőjét a Szabadtéritől remélte megalapozni – és magáé Klebelsbergé, aki minden nivós kulturális ügyet igyekezett fölkarolni, kivált, ha képviselői városa és kulturális koncepciójának mintakertje, „a magyar Göttin-ga”, Szeged forgott szóban.

S hogy fesztivál volt-e a harmincas években szárbá szökkent, az egész polgárosodó alföldi parasztvárost lázba hozó színházi vállalkozás? Minden valószínűség szerint igennel felelhetünk: az első beszámolókból megörökített ünnepi atmoszféra, a jórészt fővárosi közreműködőkkel lezajlott előadások a frissen létrejött, különleges rerrichi téren olyan jelentőséget nyertek, amiért még a pesti zsöllyékben mindennapos Kosztolányi sem tartotta fölös fáradságnak filléres vonaton Szegedre zötykölődni. A Tragédia 1933-i honfoglalását követően pedig a szegedi Játékok immár sajátos művészeti kínálatát is kialakította: élvonalbeli magyar és egyetemes remek bemutatója kívánt lenni a széles tömegek számára. Ha a szó legnemesebb értelmében vett népszínházi törekvéseknek Janovics Jenő kínált programot, a Dóm téri népszínház Madách drámai költeményében megtalálta a maga Jedermannját, a zenei kínálatot olyan nevek fémjelezték, mint Kodály és Fricsey, a nyári színháznak a Dóm tér architektónikus-szellemi egységébe való belésszerveződése fölött pedig olyan művészegyéniségek bábáskodtak, mint Oláh Gusztáv vagy Varga Mátyás.

A második világháború okozta hosszú kényszerűsünet elteltével, 1958-ban lényegében az alapítók kitaposta ösvényeken indult útjára a szegedi Szabadtéri második korszaka. Erkel Hunyadija nem csupán Dóm téri színészpanteont állított az árkádok szoborcsarnoka mellé – Simándy, Moldován, Melis, Házy, Tokody, Gregor állócsillagaival –, de évtizedekre kijelölte a nyár legjelentősebb színházi eseményének irányait is. Műfaji tekintetben az opera – dráma – balett – daljáték – folklór „ötösfogata” vált zsinór-mértékké. Az elsőt az Erkel-operákon kívül a leglátványosabb, népszerűbb alaprepertoár: Aida, Carmen, Trubadúr, Turandot; a fajsúlyos drámajátékok Shakespeare, görög tragédiaköltők, Illyés és egy ízben Ibsen képviselte, Madách rendre visszatérő alapműve mellett. A balettet hol világhírű szovjet műhelyek, hol a hazai élvonal: Pécs és Győr testesítette meg. A János vitéz, Cigánybárót előszeretettel földidéző daljáték jog-

gal hivatkozhatott a Hány 1937-i, művészi szemzőgből is magas nivójú bemutatására, a folkvonulat pedig évtizedeken keresztül igazolta Balázs Béla 1946-ban papírra vetett álmát, miszerint a szegedi Játékok a közép-európai népek hagyományainak világraszóló találkozóhelyévé válhat. A téren megjelenő alkotók időtálló esztétikai értékekkel gyarapították a magyar színháztörténetet: Major és Vámos Tragédiái, Szinetár, Mikó praktikus, nagyvonalú operarendezései nem csak alapozták a helyszín nyújtotta monumentalitásra, de jelentékenyen hozzá is járultak a Dóm tér emelkedett szellemiségéhez.

1993-ban, az ideiglenesnek szánt vasmonstrum búcsúztatásakor maga az igazgató, Nikóly István beszélt a Játékok „utolsó békeévééről”. És lám csak: a kritikusból színidirektorrá lett Szabadtéri-rajongó szavai váteszi érvényre jutottak a következő két évtizedben: míg az intézmény mindegyre a szervezeti önállóság versus városi integráció dilemmáján tételődött (hol a város Nemzeti Színházának nyári tagozatául sorolták be, hol az országos rangú fesztiválközpont rangját szánták neki, nem mellesleg központi költségvetési kereteket téve elérhetővé egy alapjaiban mégiscsak helyi érdekű kiállítóhely, a Reök-palota számára), a finánciális érdekek mindinkább háttérbe szorították a Játékok művészi önmeghatározásának szempontjait. A költséges kiállítású, népszerű repertoár érhető mód koprodukciós partnerkapcsolatok ölelésébe sodorta a fesztivált: hol a Rock, hol a Madách, hol meg az Operett Színház nyári játszóhelyeként mutatkozott be, elő-, illetve másodbemutatók színhelyeképpen (Jézus Krisztus Szupersztár 1986, A nyomorultak 1987, Macskák 1990, Miss Saigon 1994 stb.). A perszonáluniók jobbára a kőszínház léptékeinek és költségvetési kereteinek kitégítését szolgálták (Cyrano 1997, Hány 1998 stb.). Mindeközben a Játékok karaktere identitásválságra utaló mértékben fakult a sorra-rendre megjelenő nyári színházi szerveződések árnyékában. Pedig a legutóbbi igazgatóváltást reménykeltő nyilatkozatok kísérték. A jelenlegi direktorpáros e sorok írójának mondta tollba vízióját: „Azon talán érdemes elgondolkodnunk, hogy a Szegedi Szabadtéri Játékok produkcióinak sokkalta inkább lehetne a bátor, progresszív fesztiválprodukciók irányába mutatniuk. Útkereső, ízlésformáló előadásokra gondolok, amelyeknek nem kőszínházi továbbjatszó partnerek elvárásaihoz kell igazodniuk. Ilyen,

kompromisszum nélküli előadásokat márpedig akkor tudunk létrehozni, ha olyan partnereket sikerül találunk, akiknél hasonló fesztiválkörülmények között játszhatók az előadások. Kőszínházi partnerségben is csak akkor érdemes gondolkodni, ha a születő produkciót a Dóm tér esztétikai elvárásai határozzák meg.” (Herczeg Tamás) Továbbá: „Számomra márpedig a legfőbb kihívás épp az, hogy megfelelő művészi értékkel becsaljuk az embereket, de ne riasszuk el őket mindenféle allúrral. A különleges színvonalnak a produkciók oldalán kell megmutatkoznia. A fesztiválnak természetes napi csemegévé kell válnia.” (Harangozó Gyula)<sup>1</sup> Vetítsük most az ideálokat a 2016. évi kínálatra: három musical (A nyomorultak, Mamma mia, Ének az esőben) és operett (Én és a kisöcsém) fővárosi elő-, illetve utánjátéka konkurál egyetlen saját produkciójú táncjátékkal (Drakula utolsó tánca), illetve egy miskolci koprodukcióban megvalósult Wagner-operával (A bolygó hollandi) és egy Shakespeare-újrajátszással (Tévedések vígjátéka), újabb tankönyvi példával gyarapítva ráadásul az operaműfaj népszerűsítésére kifundált, kínos marketingfogások sorát: a Hány Napóleonjaként – egyúttal a helyi önkormányzati választási kampány sztárvendégeként – bevetett Dépardieu és az Álarcosbálban botrányközeli helyzetet teremtő Katharina Witt után immár egy brit tehetségkutató fakuló üdvöskéje szerepelt a produkció húzóneveként. Operasztár, fesztiválhoz méltó nemzetközi csillag szóba sem került. Sem a musicaldömping, sem az operett nem mutatott föl fesztiváltól számon kérhető szenzációkat: bevált előadások vendégeskedtek a Dóm előtt némi szélesvásznúsítással (noha a Fogadalmi templom elé visszafordított, ám régi helyét és arányait nem lelő szcéna léptéknyi összeszűkülése önmagában is megérne egy misét).

Fesztivál-e tehát a Szegedi Szabadtéri Játékok?

A jelen írás élén fölvetett kérdést – tapasztalatból ismerve az intézmény heveny perlekedési hajlamát – jobbnak látjuk megválaszolatlan hagyni. A személyes válaszadás megkönnyítéséhez csupán kiinduló szempontjainkat ismétljük meg:

„Fesztivál minősítésre meglátásunk szerint az alábbi előfeltételek teljesültevel válik méltóvá valamely kulturális esemény:

- megrendezésének ünnepi körülményei folytán,
- kivételes művészeti kínálata okán,
- kimagasló esztétikai minőségének köszönhetően,
- egy-egy műfaj vagy művészeti irányzat jeleseinek kölcsönös megmértetése, programadó találkozása alkalmából.”

Minden egyéb értesítés helyett. Név és cím a Szerkesztőségben.

<sup>1</sup> <http://www.szegedilap.hu/cikkek/szinhas-tortenes/7-kerdes-herczeg-tamashoz-es-harangozo-gyulahoz.html>